

stavovi poljoprivrednika o načinu osiguranja u starosti

dr vlado puljiz
mr ruža first-dilić

—→ Potreba za mirovinskim osiguranjem poljoprivrednika u nas postala je veoma izraženom, rekli bismo čak da je to prva aspiracija našeg poljoprivrednog stanovništva. Poljoprivrednici ga žele, mada nisu svjesni svih materijalnih pretpostavki njegova uvođenja. Rašireno je mišljenje da to osiguranje društvo »treba dati«, kao da se radi o nekoj nepisanoj obavezi. Zato prilikom uvođenja toga sistema treba računati s rizikom nezadovoljenja ove aspiracije poljoprivrednika, tj. treba računati s rizikom frustracije poljoprivrednika.

Poljoprivrednici raspolažu zemljištem koje u nedostatku dovoljnog novčanog prinosa može biti ulog za osiguranje, pod uvjetom da ga društveni subjekti ili udruženje poljoprivrednika prihvati i obrađuje. Takve prakse u nas već ima, ali o njezinoj uspješnosti ili neuspješnosti nećemo govoriti. Ovdje nas prije svega zanima spremnost poljoprivrednika da za osiguranje svoje starosti prepuste zemljište različitim, pa i društvenim partnerima.

U jednoj anketi provedenoj među poljoprivrednicima nastojali smo saznati što je, po njihovu mišljenju, najbolje za staroga seljaka koji (zbog starosti ili bolesti) više ne može obrađivati svoj posjed a živi na njemu.¹⁾ U njihovim odgovorima nalazimo slijedeća rješenja:

	— u %
— da prepusti zemlju nasljednicima koji će brinuti o njegovu uzdržavanju	49,2
— da prepusti zemlju društvenom sektoru u zamjenu za doživotno uzdržavanje	26,5
— da proda zemlju i preseli svojim potomcima ili rođacima	5,6
— da proda zemlju i ostane na okućnici	4,5
— da zemlju preda nekom drugom seljaku u zamjenu za doživotno uzdržavanje	3,2

1) Riječ je o Istraživanju *Mješovita gospodarstva u SR Hrvatskoj*.

— da preseli nekoj drugoj porodici ili u starački dom	2,1
— nešto drugo	1,6
— nije o tome razmišljao	7,5
Ukupno	100,0 (N = 1.005)

Poljoprivrednici još uvijek preferiraju tradicionalni oblik zbrinjavanja za starost — tj. prepuštanje posjeda nasljednicima.²⁾ Međutim, i solucija ustupanja zemljišta društvenom sektoru u zamjenu za osiguranje ima već znatan broj pristalica.

Ako zanemarimo druge modalitete odgovora i zadržimo odgovore »da zemlju prepusti nasljednicima koji će brinuti o njegovu uzdržavanju« i »da zemlju preda nekom drugom seljaku u zamjenu za doživotno uzdržavanje« kao polarne, dobivamo zanimljivu sliku stavova o načinu osiguranja starosti po regijama naše republike.

Tabela 1

Mišljenja ispitanika o načinu osiguranja u starosti*)

Način osiguranja starosti	R e g i j e				
	Slavonija	Srednja Hrvatska	Lika, Gorski kotar i sjeverno Primorje	Dalmacija	Ukupno
Ustupanje zemljišta nasljednicima	32,4	54,5	48,1	69,3	49,2
Ustupanje zemljišta društvenom sektoru	49,4	14,4	12,0	12,2	26,5
N =	340	292	158	215	1.005

*) Zbroj vertikalnih postotaka nije 100,0% jer su ispušteni drugi modaliteti odgovora

Zapaža se činjenica da dok u svim drugim regijama ispitanici daleko više preferiraju osiguranje starosti preko potomaka, u Slavoniji se osjetno više preferira osiguranje preko društvenog sektora.³⁾ Koji je uzrok tome — teško je decidirano reći, ali se ipak s dosta pouzdanosti može pretpostaviti da su velikog udjela u tome imale neke akcije društvenog sektora u nastojanju osiguranja poljoprivrednika uz ustupanje zemljišta. Naime, prisutnost društvenog sektora u seoskom ataru Slavonije imala je utjecaja na svijest seljaštva o nemoći održanja individualnog posjeda, te o prednostima društvenih gospodarstava. To se potvrdilo i u odgovorima na pitanje o budućnosti individualne poljoprivrede. Naime, u Slavoniji je 35,7% ispitanika izrazilo mišljenje da će u budućnosti prevladati udružena i društvena poljoprivreda, dok je u ostalim regijama udio ispitanika koji su dali tu vrstu odgovora bio slijedeći: u srednjoj Hrvatskoj tako ih je odgovorilo 10,4%, u Lici, Gorskom kotaru i sjevernom Primorju — 37,0%, u Dalmaciji — 24,2%. Nasuprot tome u Slavoniji je tek 23,1% ispitanika izrazilo vjeru u

budućnost privatno-vlasničke individualne poljoprivrede, u odnosu na 48,70% ispitanika iz srednje Hrvatske, 29,70% iz Like, Gorskog kotara i sjevernog Primorja, te 55,90% iz Dalmacije.

U Slavoniji je i demografska situacija u selu nepovoljnija, domaćinstva su manja, u njima je manje mladih a više starijih domaćinstava. Sve to utječe na stavove poljoprivrednika o najboljem načinu osiguranja starosti. Ovakvom društvenoorganiziranom načinu rješavanja položaja u starosti sigurno bi se priklonio veći broj seljaka i u drugim regijama republike kada bi za to u njima postojale stvarne mogućnosti, i kada bi se na konkretnim primjerima poljoprivrednici sami mogli uvjeriti u prednosti takvoga rješenja. Time bi se istovremeno otvorile velike mogućnosti za daljnje proširenje zemljišnih površina u društvenom vlasništvu — ukoliko smo za to zainteresirani.

I neka druga istraživanja pokazuju da su seljaci svjesni svoje nezvjesne starosti, svoga problematičnog ekonomskog i socijalnog položaja, te da su njime nezadovoljni, i da smatraju da društvo o njima ne brine u dovoljnoj mjeri.⁴⁾ Tako na direktno postavljeno pitanje: *ako Vam pod starost u slučaju bolesti i nemoći ne bi imao tko pomoći, da li biste pristali da svoje imanje date općini ukoliko bi Vas ona doživotno zbrinula* — četiri petine seljaka (ili 436 od 539 koji su odgovorili) dalo je pozitivan odgovor, dok je tek svaki peti (ili 103 njih) odgovorio niječno. Oni koji su izrazili sklonost da prepuste posjed općini ili društvu, učinili bi to pod slijedećim uvjetima:

	— u %
— da mu općina plaća doživotno uzdržavanje,	
a da on ostane u vlastitoj kući	85,1
— da ga općina smjeti u starački dom	8,9
— da ga općina smjesti u drugu obitelj na doživotno uzdržavanje	4,1
— ostali (neodređeni) uvjeti	1,9
<i>Ukupno</i>	<i>100,0 (N = 436)</i>

Seljak je dakle danas sklon da otuđi svoju djedovinu, uz uvjet da mu društvo osigura mirnu i sigurnu starost. Doduše, različiti su prijedlozi seljaka o oblicima osiguranja starosti, a najviše je onih (više od 4/5 kućedomaćina anketiranih u spomenutom istraživanju) koji smatraju da je u postojećoj društvenoj i ekonomskoj situaciji za stare seljake najbolje da svoje imanje prepuste općini, a da im općina plaća doživotno izdržavanje te da oni ostanu u vlastitom domu (vjerojatno zadržavanje neke okućnice). Ovi prijedlozi poljoprivrednika predstavljaju njihovo viđenje puta ka osiguravanju starosti, pa makar to bilo i uz gubitak zemljo vlasništva.

2) Prilikom naših istraživanja sličnu smo situaciju ustanovili u SAP Vojvodini i u cijelom ravničkom kraju.

3) Razlika do 100,0% otpada na modalitet odgovora »nisam o tome razmišljao« (Slavonija — 41,3%; srednja Hrvatska — 40,8%; Lika, Gorski kotar i sjeverno Primorje — 33,3%; Dalmacija — 19,9%).

4) Iznosimo neke rezultate istraživanja *Tradicionalni oblici solidarnosti u selima SR Hrvatske*, što ga je 1976. godine proveo Centar za sociologiju sela, grada i prostora IDIS-a, uz suradnju i financiranje Republičkog zavoda za socijalni rad SR Hrvatske; istraživanje je provedeno na uzorku od 540 individualnih poljoprivrednika.

Da se odnos seljaka prema zemlji, odnosno prema njegovu zemljovlasništvu mijenja, govore i slijedeći rezultati. Na upit — *da li bi odrasla djeca koja ne brinu o svojim ostarjelim roditeljima i ne pomažu ih prema svojim mogućnostima, trebala uživati nasljedstvo poslije njihove smrti* — suprotno našim očekivanjima izrazila je većina roditelja dala negativan odgovor. Naime, za razbaštinjenje takve djece koja ne brinu o ostarjelim roditeljima bilo je čak 462 (ili 85,9%) od ukupno 538 ispitanika koji su dali odgovor. Ona manjina koja smatra da bi djeca trebala naslijediti očevinu neovisno o odnosu prema svojim roditeljima, to opravdava činjenicom što su »djeca ipak djeca« (87,0%), ili zato što im to »pripada po zakonu« (10,1%).⁵⁾

Ovi su podaci odraz socijalne, demografske i ekonomske situacije u našem selu. Oni pokazuju, recimo tako, »deagrarizaciju svijesti« poljoprivrednog stanovništva, koja slijedi opće tokove deagrarizacije. Zemlja nije primordijalno i centralno dobro kojega treba po svaku cijenu držati. Njezina vrijednost opada u odnosu na vrijednost stalnog nepoljoprivrednog dohotka, u odnosu na socijalnu sigurnost koju taj dohodak podrazumijeva. Zemlja je bila sinonim sigurnosti dok su na njoj i od nje živjeli potomci. Kada su oni otišli, te je sigurnosti nestalo. Zato se ta sigurnost prirodno traži izvan posjeda, zemlja se za nju žrtvuje. Stoga poljoprivrednici, neovisno o veoma različitim uvjetima svoga života (a kroz to i različitoj razini i opsegu svojih potreba), i jesu jedinstveni u stavovima o tome kako bi mogli ostvariti socijalnu sigurnost i riješiti rizik svoje starosti. Izrazita je većina predložila da se razbaštine oni potomci koji se ne brinu o svojim ostarjelim roditeljima, a da oni (tj. roditelji) prepuste svoj zemljoposjed općini koja bi im osigurala doživotno uzdržavanje u njihovu vlastitu domu.

Ovi podaci o psihološkoj okrenutosti seoskog stanovništva od zemlje signaliziraju da su sazreli uvjeti za snažnije zahvate u socijalističkoj preobrazbi naše poljoprivrede, u čemu uvođenje mirovinskog osiguranja za individualne poljoprivrednike predstavlja značajan korak. Na nužnost toga zahvata upućuju i sami poljoprivrednici. Upitani — *što je prema njihovu mišljenju potrebno učiniti da bi se poboljšao život poljoprivrednika* — oni odgovaraju⁶⁾:

	— u %
— uvesti obavezno mirovinsko osiguranje	54,6
— uvesti potpuno zdravstveno osiguranje	12,1
— smanjiti poreske obaveze	15,1
— regulirati plasman proizvoda	3,5
— formirati stabilne cijene	13,0
— ostalo	1,7
<i>Ukupno</i>	<i>100,0 (N = 538)</i>

Na prvom mjestu oni dakle ističu potrebu za stjecanje socijalne sigurnosti putem uvođenja obaveznog mirovinskog osiguranja, na drugom mjestu je pitanje poreskih obaveza kao jednoga od čini-laca za poboljšanje života seljaka, dok je na trećem mjestu mišljenje o potrebi da se formiraju stabilne cijene. Pri iznošenju preferencija preduvjeta za bolji život poljoprivrednika, osobe iz poljoprivrednih domaćinstava su kao (naj)važnije isticale reguliranje problema proizvodnje i prodaje poljoprivrednih proizvoda, oni iz mješovitih domaćinstava isticali su pitanje poreza, dok su članovi staračkih domaćinstava navodili pitanje zdravstvenog osiguranja i obaveznog mirovinskog osiguranja. Dakle, stav o neophodnosti uvođenja obaveznog zdravstvenog i mirovinskog osiguranja najrašireniji je među poljoprivrednicima u životnoj dobi od 50 i više godina.

Evo što o tome piše jedan seljak iz općine Slavonski Brod u pismu upućenom Zadružnom savezu SR Hrvatske:

»Svaki dan čitam napise i članke u dnevnoj štampi, kako svi društveni faktori moraju raditi na provođenju Zakona o udruženom radu. Ja sam čovjek sedamdesetpetih godina i pozdravljam sve što ide naprijed za bolje sutra. Kao član ove zajednice pozdravio sam i donošenje novoga Zakona o udruženom radu. U njemu su određene stvari dobro postavljene, no za konstatirati je da u ovom slučaju, gdje ću Vam postaviti nekoliko pitanja, još se nije maklo osim citiranja teksta u Zakonu i napisa u dnevnoj štampi.

Godine su me pritisle i nisam više sposoban za rad. Rado bih udružio moju zemlju s poslovnom zajednicom ili pak s nekom drugom organizacijom. Gdje god sam bio svatko me odbio s obrazloženjem da zemlju ne treba. Što da radim i kome da se obratim za rješenje? Postavlja se pitanje zašto je onda formirana poslovna zajednica? Da li je njoj interes otkupiti zemlju od ovakvih staračkih domaćinstava? Da li je ona dužna poštovati zakonske propise i raditi na udruživanju kako inokosnih poljoprivrednih proizvođača tako i nas, staračkih domaćinstava? Moram da Vam napomenem da sam bio i u općini, gdje sam naišao na isti odgovor, ili pak bolje rečeno, predajte zemlju nama, mi ćemo je primiti ako nije zadužena. Do sada moja zemlja nije zadužena.

... Ne znam da li griješim, ali moje je mišljenje slijedeće: ako jedan radnik u našoj socijalističkoj zajednici (društvenom sektoru) ima pravo na minuli rad, onda valjda imam i ja, jer sam svojim radom i radom svoje drugarice kupio 12 jutara zemlje koju bih bio voljan udružiti, pa smatram da bih i ja za tu zemlju trebao od društva dobiti neku naknadu ili pak minuli rad...«

Iz ovog se implicite može zaključiti da i sami poljoprivrednici smatraju da su i oni, kao i radnici u udruženom radu, zaslužili mirovinu na osnovi vlastitog minulog rada. Nadalje, očito je da smatraju da oni ne raspolazu takvom količinom gotova novca koja bi bila solidna osnova za osiguranje njihove svakodnevnice u staro-

5) First-Dilić, R. — Ivanović, B. — Jelić, J. — Matutinović, A.: *Tradicionalni oblici solidarnosti u selima SR Hrvatske*, Zagreb, Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu — Republički zavod za socijalni rad SR Hrvatske, 1977, str. 303 (rukopis).

sti. Jasno je da u tom viđenju svoga ekonomskog i socijalnog položaja poljoprivrednik može sagledati svoju sigurnu starost ne kroz vlastita sredstva, nego jedino kroz širu društvenu solidarnost.

Mirovinsko bi osiguranje za poljoprivrednike značilo osiguranje za starost, te ih izjednačilo s radnicima u udruženom radu.⁷⁾ U kontekstu socijalne politike i socijalne zaštite to bi značilo krupan korak ka rješavanju bitnih pitanja u socijalističkom razvitku sela.

Stoga bi Zakon o mirovinskom osiguranju poljoprivrednika — čije je donošenje postalo toliko aktualno — trebao biti ne samo pravna osnova za ostvarivanje socijalno-ekonomske sigurnosti poljoprivrednika, nego i anticipacija mijenjanja socijalno-ekonomskih odnosa u poljoprivredi.⁸⁾

7) Sabljak, A.: »Sociološki i političko-ekonomski vidovi zdravstvenog (i socijalnog) osiguranja za mljoradnika«, *Socijalizam*, Beograd, XVII/1974, br. 1—2.

8) Kamenički, F.: »Neke pretpostavke i Implikacije mirovinskog osiguranja poljoprivrednika u nas« *Sociologija sela*, Zagreb, XIV/1976, br. 51—52, str. 110.